

Voor- en tegenstanders in de zwartepiet-discussie zullen nooit tot elkaar komen als ze zich niet afvragen ‘wie is Sinterklaas eigenlijk en waarom heeft hij een Zwarte Piet?’

Geen enkel onderzoek tot nu toe geeft een helder beeld van Zwarte Piet. Wat Sinterklaas betreft, het onderzoek van Karl Meisen ‘Nikolauskult und Nikolausbrauch im Abendlande’ (Düsseldorf 1931) stelt dat hij dezelfde is als de bisschop van Myra. Joës a Leydis’ ‘Sint Nicolaas’ (Amsterdam 1897) had hem daartoe aangezet. Meisens dissertatie werd verboden tijdens het Duitse Reich omdat het afbreuk zou doen aan de Germaanse mythologie. De nazi’s zijn bepaald niet onze vrienden en daarom zijn wij geneigd Meisen te verdedigen, maar kritisch blijven moeten we wel. Geen Nicolaas van Myra dus vóór 1900, wie was Sinterklaas toen dan wel?

Men verheerlijkte in de 18de eeuw sprookjesfiguren die het goede belonen en het kwade straffen. Populair was Wielands epos ‘Oberon’ (1780) over een dwerg met magische krachten die diep in het bos woonde, die je hielp als je het goede wilde en je strafte als je iets kwaads deed. In Engeland bestonden daarvan vóór 1800 al drie verschillende vertalingen, begrijpelijk, want iedereen kende Shakespeares *Midsummer Night’s Dream* waar Oberon een belangrijke rol in speelt. Couvent Garden bestelde zelfs een hele Oberon-opera (1826) bij Weber. Ook in Duitsland, Goethes *Erlkönig* is onbegrijpelijk voor wie Wieland niet kent. In Nederland niet, wij geloven niet in bosgeesten en zaten met Sinterklaas behoorlijk in onze maag:

Eenzijds was Sinterklaas een spel. Een vriend of familielid verkleedde zich, jas binnenste buiten, rare wollen muts op, veel te grote schoenen, zodat de persoon, voor kleine kinderen althans, onherkenbaar was. Rijkens vertelt in ‘De beminnelijke Gerrit’ (1822) over de knecht van koopman Pieter die voor Sinterklaas moet spelen. Hij jaagt de kinderen van deze koopman een doodschrik op het lijf en beloont hen daarna met poppen en speelgoed. De Génestet verhaalt in zijn ‘Sint Nikolaasavond’ (1850) van een verliefde jongeman die een samenzwering op touw zet met de moeder van zijn vriendin door voor Sinterklaas te spelen en zo de vader huwelijkspermissie te ontfutselen. Krausz tekent ‘De St. Nicolaas Avond’ (1810), een man met wollen muts, dikke mantel, mand met poppen, waarschuwend vingertje, glimlachende moeder en eerbiedig kijkende kinderen.

Een illustratie uit *De Beminnelijke Gerrit* werd gebruikt als sinterklaasfiguurtje in een advertentie voor chocoladeletters in de NRC van 6 december 1847 (spiegelbeeld)

Anderzijds vermoedden we dat er ergens diep in het bos een bastaardheilige woont die in het geheim zijn goedheid uitoefent en alleen in de nacht van 5 op 6 december tevoorschijn komt om te kijken of iedereen braaf en zoet is geweest, en om te belonen en cadeautjes uit te delen. Nederland had het er maar moeilijk mee. Kinderschreken, gek uitzierende mannetjes, Krampussen waren geen voorlopers van Zwarte Piet, maar zelf Klazen, knechten van Christus, Sinterklaas ook. Wij vonden dit een bezoedeling van het geloof, Christus hoeft niet geholpen te worden. Overigens, de kerkelijke Sint Nicolaas (van de meisjes en de prostitutie, de zeelui, van steden met zeehavens) was strikt gescheiden van de volksheilige (van het feest, sinterklaasmarkten, de schoen zetten, kleine kinderen vertroetelen).

Wie Sinterklaasliederen in een chronologische volgorde zet, ziet dat Jan Schenkman met het lied 'Zie ginds komt de stoomboot' (16 coupletten) in 'Sint Nikolaas en zijn knecht' (Amsterdam 4 dec. 1850) een geheel nieuwe kijk op het feest geeft, provocerend, modern en elitair. Schenkman was na zijn carrière als schoolmeester gelegenheidsschrijver, was humoristisch, gebruikte sterke metaforen, en verraste zijn lezers telkens opnieuw. Hij creëert een nieuwe Sinterklaas in een nieuwe context.

Hij vond een heiligenpoppetje dat als een reclamesjabloontje in het Algemeen Handelsblad gebruikt werd, lang haar, ringbaardje, staf in de linkerhand (spiegelbeeld), wit kruis op de mijter (1846). Schenkman laat die baard eens flink groeien en gebuikt hem dan voor zijn eigen boek:

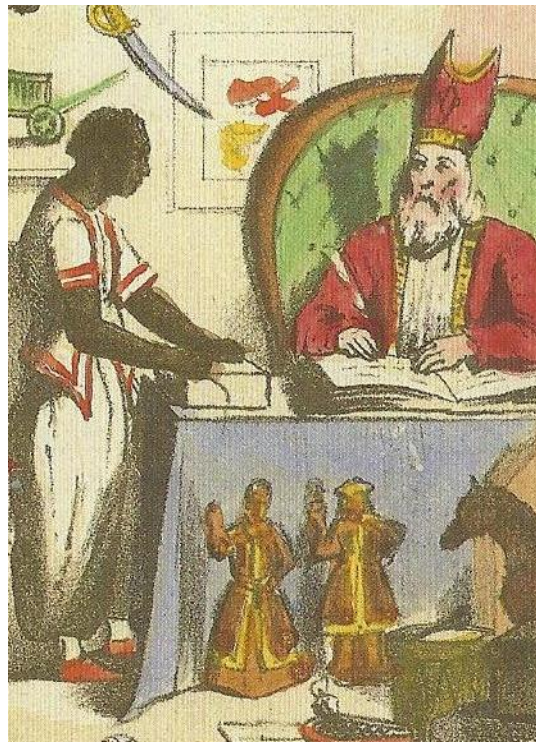

Schenkman 4 december 1850

Reclamesjabloon 5 dec. 1846

Om Sinterklaas te ontdoen van magische krachten en hem menselijke karaktertrekken te geven, ook met beperkingen, maar toch charisma, status, en superieure macht voor één persoon nauwelijks te realiseren, gaf hij hem een kamerheer, een dienaar.

Hier houdt de nieuwe Sint Nikolaas boek, zoals God de Joodse gelovigen in zijn boek opschrijft in de dagen vóór Jom Kippoer. Hoe hij zijn informatie krijgt? hij bespiedt de kinderen, ‘hem kan men niet foppen, geloof mij oprecht, wat hij niet gezien heeft, vertelt hem zijn knecht’ (couplet 7).

Waarom was de knecht zwart? Schenkman vond een voorbeeld in de geschiedenis van de tempelridder Bois-Guilbert, die Richard Coeur de Lion gediend had, de tempel in Jeruzalem verdedigd had tegen sultan Saladin en nu terugkeerde naar Engeland, met in zijn gevolg twee oosterse bedienden van Saraceense origine, ‘met donkere gezichten, witte tulbanden en oosterse kleding; zilveren halsbanden en zilveren ringen om hun donkere armen en benen; de een had blote onderarmen en de ander was van knie tot enkel naakt. Van zijde en vol borduurwerk was hun kleding dat getuigde van de rijkdom en het aanzien van hun meester’, citaat uit de oorspronkelijke roman ‘Ivanhoe’ (1819) van Walter Scott.

Scott, invalide, wonende in Edinburgh, moest niks hebben van sprookjes à la Oberon. Hij baseerde zijn moderne historische roman op grondig onderzoek. Hij was gevoelig voor modieus oriëntalisme: Bagdad, emirs en sultans, donkere huidskleuren en Saracenen. Bij Scott en ook bij Wieland, zijn Saraceense bedienden door en door betrouwbaar, én erotisch. Naar voorbeeld van deze bedienden gaf Schenkman zijn Sint Nikolaas een knecht.

Slechts één keer noemt Scott de namen van deze Saraceense slaven: ‘Hamet and Abdalla’, hij was niet zeker van de geschiedkundige juistheid ervan. In de ‘Algemene kerkelyke en wereldlyke geschiedenissen des bekenden aardkloots ...’ (1728, pag 146) blijken het Marokkaanse prinses uit de 16de eeuw te zijn. Dat klopt dan inderdaad niet maar doet aan Scotts verhaallijn niets af.

‘Sint Nikolaas en zijn Knecht’ is een prachtig boek vol originele vondsten. Toch gaat het al direct fout in de tweede druk. Het boek verliest zijn elitaire karakter en wordt een kinderboekje voor alleman. De knecht verandert van een volwassen en betrouwbare dienaar in een knechtje, speels, negroïde, oorringetje, pofbroekje, gemakkelijk te associëren met een negerslaafje. Zie het verschil in de 1ste en 2de druk, couplet 2, waarin de knecht als betrouwbare thesaurier de geldkist draagt. Opvallend is dat een geldkist ter grote van een mensenhoofd vervuild wordt voor een ware hutkoffer.

1850

2de druk

Die verandering van de knecht zet door, hij wordt meer en meer een lolbroek, een pias. Deze niet oorspronkelijke en verkeerde associatie dreigt het Sinterklaasfeest nu noodlottig te worden. Kijk naar wat oorspronkelijk de bedoeling is geweest, daar ligt een mogelijke oplossing. Doe dat pagepakje uit, geef Sinterklaas lenige, capabele en betrouwbare Surinaamse, Marokkaanse, Amsterdamse prinsen en zoek een uniform zoals dat van matrozen op het stoomschroefschip naar Scotland. Frustreer dat piet-piet-geroep, oorspronkelijk deelt alleen Sint Nicolaas uit zoals ook alleen Sint Nicolaas straft, nooit de knecht.

STOOMBOOTVAART
OP
SCHOTLAND.

Voor Passagiers en Goederen.
Naar **LEITH**, het Stoomschroefschip *Ivanhoe*,
Kapitein THOMAS DUNCANSON. Vertrekt Zaterdag den
26sten October des morgens.
Adres ten Kantore van GEORGE LEVINGSTON en
van J. A. HOUWENS. (8198)

Algemeen Handelsblad, 4 oktober 1850

Henk van Benthem, musicus te Amsterdam en auteur van 'Sint Nicolaasliederen', waarin opgenomen het complete Schenkmanboekje, 1ste druk.